

WELLUIDEND *DESALNIETTEMIN*

De mooiste woorden van onze taal

Marc van Oostendorp

Wat vindt u de mooiste woorden van het Nederlands? De afgelopen maanden werd de redactie van *Onze Taal* na een oproep overstelpt met honderden bijzondere, fraaie en interessante woorden. Welke conclusies zijn er te trekken? Waarom klinkt het ene woord beter dan het andere? En wat heeft dat te maken met onze kindertijd?

Het Nederlands heeft prachtige woorden: *friemelen* bijvoorbeeld, *lapzwans*, *euvel* en *aanmonsteren*; *lankmoedigheid* en *boterbabbelaar*. Welk is het mooist? Als we al dat fraais in badpak over het plankier laten flaneren, wie wordt dan Miss Nederlands Woord 2004?

Om dat uit te vinden, deden de redacties van *Onze Taal* en *Taalpost* enkele maanden geleden een oproep, waarop honderden reacties kwamen. Aan bezoekers van een open dag van het Meertens Instituut in Amsterdam legden we in oktober vorig jaar dezelfde vraag voor. We vertelden er steeds bij dat het ons vooral om de klank van de woorden te doen was en minder om de inhoud. Iets meer dan 750 mensen gaven uiteindelijk antwoord op onze vraag. Nu beschikken we over een woordenlijst met ongeveer 1500 ingangen die, om welke reden dan ook, het lievelingswoord van iemand waren. De lijst is heel divers. Als we lang genoeg waren doorgegaan, en alle taalgebruikers gevraagd hadden, waren misschien uiteindelijk alle Nederlandse woorden wel als mooiste genoemd.

Toch staan sommige woorden veel vaker op de lijst dan andere. Er is zelfs een duidelijke winnaar: het woord *desalniettemin* werd in totaal 16 keer genoemd, voorzover viel na te gaan door mensen die daarover geen onderling contact hadden gehad. Andere woorden die vaak genoemd werden waren *fluweel* (11 keer), *ooievaar*, *vlinder* (10 keer), *bollebozen*, *dommen*, *melancholie* (9 keer), *konijn*, *kabbelen*, *lanterfanten*, *slampamper* en *wielewaal* (8 keer).

Goed in de mond

Vooral de hardnekkigheid waarmee *desalniettemin* bij elke oproep steeds weer opdook, is opvallend. Ook in een internetdiscussie over de vraag 'Wat zijn mooie

woorden?' die in 2001 gehouden werd op de populaire jongerenwebsite *FOK!* wordt dit woord door iemand genoemd. Elke keer als je ongeveer vijftig Nederlandstaligen vraagt om een mooi woord te noemen, zegt er wel iemand *desalniettemin*. Probeer het maar uit op het eerstvolgende verjaardagsfeestje.

Aan de betekenis kan het niet liggen. Volgens de grote Van Dale is *evenwel* een synoniem, maar niemand noemde dit woord als zijn of haar favoriet. *Desalniettemin* is bovendien een nogal ouderwets kantoortaalwoord, en dat soort woorden wordt meestal eerder lelijk gevonden; geen van de andere vermeldingen in de top-twaalf van mooie woorden komt uit dezelfde sfeer. Het moet dus bijna wel iets met de vorm van het woord te maken hebben: misschien zit het in het ritme, 'tam-te-tam-te-tam', of in de klinkers en de medeklinkers, in de prettige bewegingen in je mond bij het uitspreken van zo'n woord.

Waarschijnlijk is bij elk woord in een mensenhoofd een verzameling instructies opgeslagen. Zij vertellen stembanden, tong en lippen hoe ze moeten bewegen

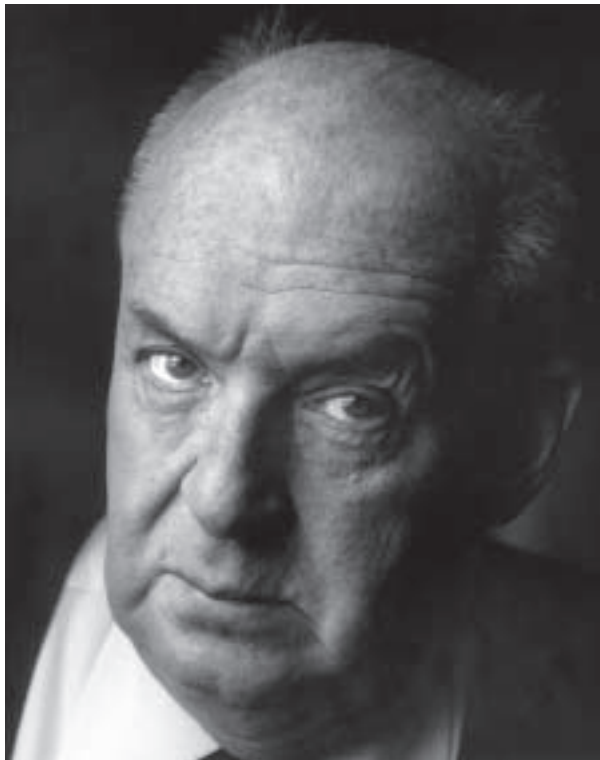

Illustratie: Frank Dam

om het woord tot klinken te brengen. Het gaat bij de schoonheid van woorden mogelijk vooral om die bewegingen; niet om de pure klank, maar om de mond-gymnastiek. Zelfs als je een woord alleen leest of denkt, hoor je het in je hoofd en worden die instructies geactiveerd, al doe je je mond niet open. Woorden waarbij die beweging op de een of andere manier prettig is, die 'goed in de mond liggen', vinden we daarom waarschijnlijk ook mooi.

Tand- en lipklanken

Niemand heeft sensueler geschreven over het genoeg om een woord – of in zijn geval een naam – uit te spreken dan de Russisch-Amerikaanse schrijver Vladimir Nabokov. Al in de eerste alinea van zijn roman *Lolita* verlustigt de verteller Humbert Humbert zich in de naam van zijn minderjarige geliefde: “Lo-lie-ta: de tongpunt daalt drie treden het gehemelte af en tikt bij drie tegen de tanden. Lo. Lie. Ta.”

Vladimir Nabokov in zijn beroemde roman *Lolita*: “Lo-lie-ta: de tongpunt daalt drie treden het gehemelte af en tikt bij drie tegen de tanden. Lo. Lie. Ta.”

streamer

De medeklinkers *l* en *t* maak je inderdaad door met het puntje van je tong het harde gehemelte en de tanden even aan te tikken: de subtielste manier van jezelf aanraken. Datzelfde geldt voor de *d*, de *n* en de *s*. Daarmee hebben we dan bijna alle medeklinkers van *desalnettemin* gehad. Als we daar nog bij optellen dat de klinkers *ie* en *i* óók worden gemaakt door het puntje van de tong iets omhoog te tillen, wordt het uitspreken van het favoriete woord bijna net zo'n heimelijk genoeg als dat van de naam van Humberts verboden liefde. Alleen de *m*-klank in de laatste lettergreep maak je anders, namelijk door je lippen even tegen elkaar aan te leggen en de lucht door je neus te laten stromen.

Nu lijken juist de klanken die we met onze lippen maken, in heel veel ingezonden mooie woorden voor te komen: de *m*, de *b*, de *p*, de *v* en de *f*, en onder de klinkers de *uu*, de *oe* en de *oo*. Alle woorden in de top-twaalf hebben er wel een paar, en sommige zitten er vol mee: *bollebozen* bijvoorbeeld, en *fluweel*. De tand- en lipklanken samen maken bijna de hele mooi-woordschat uit. In de top-twaalf komen slechts twee medeklinkers voor die meer achter in de mond gemaakt worden (met de rug van de tong omhoog in de buurt van het zachte verhemelte): de *ch* in *melancholie* en de *k* in *konijn*.

Vroege jeugd

Buitenlanders die commentaar geven op de klank van het Nederlands vinden onze *ch*- en *g*-klanken vaak niet mooi, en talen die in brede kring als welluidend

worden gezien, zoals het Italiaans, hebben die klanken ook niet. Waarom is er zo'n verschil tussen medeklinkers voor en achter in de mond?

We zouden het onderscheid ook kunnen terugvoeren op onze vroege jeugd. De taalkundige Roman Jakobson – net als Nabokov een Amerikaan van Russische afkomst – toonde in 1941 aan dat kinderen, onafhankelijk van hun moedertaal, eerst de *t*-klank (voor in de mond) en de *p*-klank (bij de lippen) leren maken voordat ze aan een *k*-klank toekomen, terwijl mensen die door een hersenbloeding getroffen worden, omgekeerd de *k* als eerste verliezen. Misschien blijven mensen verknocht aan de klanken die ze als kind leerden, en misschien zitten de *p*'s en *t*'s wel dieper in onze hersenen ingebakken dan de *k*'s.

Ritmisch zijn de woorden in de top-twaalf ook prettig: ze bestaan uit regelmatige opeenvolgingen van beklemtoonde en onbeklemtoonde lettergrepen, en die lettergrepen bestaan uit regelmatige opeenvolgingen van klinkers en medeklinkers. Woorden als

MOOIE GEDICHTEN

Een dichter zou zijn kennis van welluidende woorden kunnen inzetten om een mooi gedicht te schrijven. Enkele jaren geleden, in 2001, vroeg *NRC Handelsblad* zijn lezers hoe het ideale gedicht eruit zou moeten zien. Moest het rijmen (nee, welk onderwerp moest het behandelen (het raadsel van het bestaan), en wat moest de toon zijn (weemoedig)? Vervolgens werd een elftal dichters uitgenodigd om dit 'ideale' gedicht daadwerkelijk te schrijven. Helaas hebben die dichters daarbij geen enkel mooi woord gebruikt, althans geen enkel woord dat meer dan één lezer als mooi had aangemerkt. In totaal werd er gedicht met slechts negen woorden die elk door één lezer waren aangewezen: *verwondering*, *klank* (Simon Vinkenoog), *horizon* (Leo Vroman), *weerga*, *pronte*, *deinen* (Ilja Leonard Pfeijffer), *heelal*, *barnsteen* (Ingmar Heytze) en *verlangen* (Rutger Kopland).

grond en *aorta* vinden mensen minder fraai (hoewel *herfst* nog wel een paar keer werd genoemd). Ook hier geldt weer dat kinderen in het begin eenzelfde voorkeur voor regelmatige patronen aan de dag leggen; een peuter zegt niet *slapen* maar *sape*. medeklinker - klinker - medeklinker - klinker.

Vrede en liefde

Toch is het niet alleen de klank die een woord geliefd maakt. Als we de lijst mooie Nederlandse woorden zouden voorleggen aan een Chinees, zou hij er waarschijnlijk weinig genoeg aan beleven. Dat komt voor een deel misschien doordat hij niet weet hoe hij ze uit moet spreken, maar toch ook doordat hij niets bij die woorden voelt. Hoewel we in onze enquête vrij uitdrukkelijk hadden gevraagd om woorden die voor-

“ALS EEN HEEL KORT GEDICHT”

Waarom worden woorden mooi gevonden? Een kleine greep uit de toelichting die inzenders gaven bij hun keuze.

“Het mooiste Nederlandse woord vind ik *valsemunterij*. Dit woord klinkt ambachtelijk. Ik heb het gevoel dat als iemand voor de rechter verschijnt op verdenking van valsemunterij, de rechter uit pure passie voor het woord de verdachte vrij zal spreken.”

“Mijn mooiste woord is *konijntje* (dus niet *konijn*). Niet speciaal omdat het iets moois of iets liefs uitdrukt, maar omdat de klank precies het lieve en geinige uitdrukt van wat het betekent. Degene die het woord het best heeft uitgesproken is Ernie van Sesamstraat. Aan de kant van de weg in een natuurgebied: “Oom Rudolf! Oom Rudolf! Ik zie een konijntje!”

“Heel mooi vind ik *geheimenis*. Waarom? Omdat het mysterie suggereert, maar zonder angst of verschrikking, er zit heel veel belofte van goeds in dit woord.”

“*Snoodaard* vind ik zo’n lekker ouderwets woord waarmee je iemand kunt beledigen zonder hem te beledigen!”

“Het mooiste woord is natuurlijk *onomatopee*. Het ritme is nooit overtroffen, het past in muziek alsof het ervoor gemaakt is. Of je nu Beethoven of Eminem neemt, het woord past.”

“*Elders* klinkt fris en sprankelend en duidt iets aan dat er eigenlijk niet is, en je daardoor aan bijna niets doet denken.”

“Het mooiste woord in het Nederlands is *schuddebuiken* vanwege zijn koddig voltooid deelwoord: *geschuddebuikt*.”

“*Regenbogen* klinkt als een heel kort gedicht.”

“Mijn liefste woord is *Yvonne*, maar ik weet niet waarom. Ik ken niemand die zo heet.”

“Een van mijn favoriete woorden is *pingpong* – omdat het zo mooi rijmt, een geluid nadoet dat er helemaal niet op lijkt en eigenlijk niets betekent. Dat zijn voor mij de mooiste, de woorden die niets betekenen.”

“Mooie woorden vind ik vaak in aardrijkskundige namen. Vanaf de kennismaking met de stad St. Petersburg – en dan vooral haar Russische tegenhanger Dnjeopetrovsk.”

Taalkundige Roman Jakobson toonde in 1941 aan dat kinderen eerst de t-klank en de p-klank leren maken.

Uit: J. Toman, *The Magic of a Common Language*. Cambridge MA, MIT Press, 1995

al een fraaie klank hadden – bij eerder onderzoek bleken woorden als *liefde* en *vrede* favoriet en dat wilden we nu eens niet – zijn er maar heel weinig mooie woorden genoemd met een onprettige betekenis, uitzonderingen als *slampamper* daargelaten.

Opvallend vaak werden namen van vogels en andere dieren genoemd: *dolfijn*, *doffer*, *konijn*, *lieveheersbeestje*, *ooievaar*, *vlinder*, *wielewaal* en *zwaluw* al-

streamer

lemaal meer dan één keer. (Een van de inzenders van *wielewaal* schreef overigens nauwelijks te weten hoe zo’n beestje eruitzag.) Ook de woorden *vrede* en *liefde* doken ondanks onze voorzorgsmaatregelen toch weer op. Wie weet gebruiken we voor aantrekkelijke zaken ook graag welluidende woorden, hoewel het dan niet duidelijk is hoe het zit met *graag* en *moord*, waarin de verhouding tussen vorm en betekenis verkeerd is.

Zeg maar

In dezelfde enquêtes vroegen we ook naar lelijke woorden, maar daarbij vonden de meeste mensen het heel moeilijk om niet te denken aan de betekenis, of aan het soort mensen dat een bepaald woord doorgaans gebruikt. De hoogste scores werden hier be-

ONDERZOEK

Het onderzoek naar mooie woorden is voorlopig nog niet afgerond. De geselecteerde mooie woorden gaan deel uitmaken van een nieuw onderzoekje, waaraan u ook kunt deelnemen. Op de website van Onze Taal staat een toets waarbij u van een tiental paren woorden steeds kunt zeggen welk woord u het mooist vindt. Na afloop van de toets kunt u zien welke woorden het hoogst scoren. Benieuwd of *desalniettemin* het mooiste woord van het Nederlands blijft? Vindt u het schandelijk dat uw favoriete woord nog niet genoemd is? Doe mee op www.onzetaal.nl/2004/4/mooiwoord.html.

Te zijner tijd kom ik in *Onze Taal* graag op dit onderzoek terug.

HET MOOISTE WOORD VAN ... TUTTIFRUTTI

Vele woorden kunnen het mooiste zijn, zo bleek uit de reacties op onze oproep. Voortaan zal maandelijks een min of meer bekende taalgebruiker in *Onze Taal* uiteenzetten waarom juist dat ene woord er met kop en schouders boven uitsteekt. In deze eerste aflevering het mooiste woord van Mensje van Keulen.

Mensje van Keulen

In een nis van de keuken stond het fornuis en daar, op een kleine blauwe vlam, stonden ze te sudderen en zwellen in een geëmailleerd gietijzeren pan. Onherkenbaar, al heetten ze appeltjes, peer-tjes, pruimen, abrikozen. Hard, droog, stoffig, voor ze met water en een pijp kaneel de pan in gingen. Zacht, doorweekt, glanzend, wanneer ze afgekoeld, soms nog lauwwarm, in de licht gebonden, oranjebruine doorzichtige saus op tafel verschenen en behoedzaam op de borden werden geschept. Nog altijd was er nauwelijks overeenkomst met het fruit in de fruitschaal. *Tuttifrutti*. De eerste helft van het woord had eerder met 'toetje' te maken, de tweede met het wriemelen van een vork in de zwarte, rimpelige vruchten waarvan alleen de pit verband hield met wat er in het hart zat van strakke, groene reine-claudes en rode pruimen die gevuld leken met honingmeloen.

Little Richard scoorde er een hit mee. Geen zoet, week liedje, maar hees en rauw en vol *tuttifrutti's* die veelvuldig in de straat werden meezongen: "Toetiefroetie ome Roelie." Of wie geinig wou zijn: "Toetiefroetie ouwe hoerie." Gevolgd door: "Awopbopalooobopalopbamboom!" Wat het karakter van het liedje nog eens onderstreepte.

Tallos zijn de mooie woorden.

Melancholie. Vergetelheid. Mama. Glasbak. Lucifer. Namen van vruchten, groenten, bloemen, kleuren, dieren, rivieren. En lekkernijen. O, *chocola!* Breek het in stukjes: cho-co-la. En dan: *Bonbon. Praline. Amandelkrul. Speculaas. Mariakaakje. Chipolata. Vanillevla. Rijstebrij. Slagrooms-oes.* Laat ze sudderen en zwellen, kijk, luister, schep ze op, zeg ze hardop, zeg ze zacht, lik eraan, bijt erin en proef, want alle taal die de tong streelt is *tuttifrutti*.

Mensje van Keulen (1946) is schrijfster van romans en verhalen. Haar verhalenbundel *Het andere gezicht* stond dit najaar op de shortlist van de AKO-Literatuurprijs.

haald door *het kan niet zo zijn dat, zeg maar* (20 keer), *absoluut, implementatie, zich irriteren aan, middels* (19 keer), *doei, we gaan ervoor, kids, meerdere (keren)* en *hun zeggen* (18 keer). Dit zijn allemaal mode-uitdrukkingen, stopwoorden en recente taalontwikkelingen. Aan de vorm kan het in deze gevallen niet liggen: hoewel er iets meer *k-* en *g-*klanken in dit lijstje staan, is het woord *doei* wat de vorm betreft bijna onberispelijk – er ontbreekt alleen een onbeklemdoende lettergreep. Kennelijk helpt dat niet; alles wordt lelijk als de verkeerde mensen het zeggen.

Kennis over wat mooie woorden zijn, is tegenwoordig overigens geld waard. Er zijn genoeg grote bedrijven die steeds nieuwe merknamen nodig hebben en daar ook geld voor willen betalen. Aangenaam is het om puur voor het plezier nieuwe woorden te bedenken die prettig zijn om uit te spreken en mooi om te horen: *nummerplaat, bezoedelen, meizoentje, pimpelpaars, minimum, boedelbak*.

Meestal zijn de mensen zich niet bewust van de klanken die ze maken. In een gemiddelde vergadering is het ook verstandig om bij de inhoud te blijven en niet te veel te letten op de manier waarop je mond beweegt. Toch kan het aardig zijn om af en toe wat afstand te nemen en te voelen hoe subtiel de bewegingen zijn die je maakt in je mond; hoe je tong je verhemelte afhuppelt als je de naam van je geliefde zegt. Dan wordt elk woord welluidend. Er is veel treurnis op de wereld, maar wij hebben gelukkig onze tong nog, en onze moedertaal.

(advertentie)

'Ik wil gelezen worden!'
Multatuli

F&N
EIGEN BEHEER
Nieuwpoortkade 2a
1055 RX Amsterdam

Voor uw uitgave in eigen beheer

- gelezenheidsuitgave
- proefschrift
- dichtbundel
- roman
- etc.

Wilt u meer weten?
tel. 020 60 60 701 of eigenbeheer@euronet.nl
website: www.boekservice.nl/eigenbeheer

EEN BIOSCOOPBON OF ONZE TAAL?

Wordt uw volgende cadeau weer een bioscoopbon? Hij zal vast met een beleefde glimlach in ontvangst worden genomen, bij alle andere bonnen terechtkomen en uiteindelijk misschien nog weleens gebruikt worden ook. Maar het kan origineler.

Met een cadeau-abonnement op *Onze Taal* geeft u niet alleen eens iets anders, maar ook iets persoonlijks. U benadrukt ermee wat u gemeen hebt met de ontvanger: beiden houdt u van taal. En voor de prijs van € 21,- bent u als gever elke maand aanwezig.

Geef de naam en het adres van de ontvanger op aan *Onze Taal* en wij sturen hem/haar een jaar lang het tijdschrift toe. U ontvangt van ons de acceptgiro van € 21,-. Bel (070 - 356 12 20), e-mail (administratie@onzetaal.nl) of schrijf ons (Raamweg 1a, 2596 HL Den Haag) en wij verzorgen een jaar lang uw cadeautje.

